

КЛЮЧОВІ ПОЛІТИКИ ТА ЗАХОДИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Жураковська Л. А., *центр економічних і соціальних досліджень НІСД*

У 2023 р. державна аграрна політика спрямована на посилення стійкості аграрного сектора і подолання наслідків воєнних дій, підтримку експорту вітчизняної агропродукції, адаптацію нормативно-правового поля в аграрній сфері відповідно до норм і правил ЄС. Розглянемо, які заходи застосовувалися **для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану.**

- *Подовжено дію державної програми «Доступні кредити 5–7–9 %»¹.* З початку 2023 р. за цією програмою профінансовано 9 тис. агропідприємств на суму 34,8 млрд грн. Загалом від початку дії програми нею скористалися 11,6 тис. українських агропідприємств, які одержали 60,1 млрд грн банківських кредитів на розвиток господарств².

- У рамках урядової грантової програми підтримки малого та середнього бізнесу, яка діє з 1 липня 2022 р., *розширено перелік культур, на які надаються гранти для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, також змінено умови отримання грантів³.* До ліщини, волоського горіху, лохини та чорниці додаються шипшина й мигдаль⁴. Змінено умови отримання грантів: внесено зміни щодо кількості працівників для отримання гранту на розвиток теплиць, зокрема норму про створення «не менше 14 робочих місць на один гектар» змінено на «не менше 4 постійних та 10 сезонних», період працевлаштування сезонних робітників повинен складати не менше 8 місяців протягом року; додано норму, яка передбачає обов'язкову виплату мінімальної заробітної плати; з метою ефективного використання бюджетних коштів скорочено список областей для вирощування мигдалю (Одеську область визначено оптимальною за природно-кліматичними умовами)⁵. Загалом цього року (станом на жовтень 2023 р.) 120 господарств отримали державну допомогу на суму 492,2 млн грн на розвиток садів і теплиць. Зокрема, на розвиток садів виплачено 393,5 млн грн 101 господарству,

¹ Реалізація Програми здійснюється відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого Постановою КМУ від 24.01.2020 № 28 (у редакції Постанови КМУ від 14.03.2023 № 229), яким визначено умови, критерії та механізми надання такої підтримки через уповноважені банки за участі Фонду розвитку підприємництва.

² Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва: Постанова КМУ від 14.03.2023 № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text>

³ У рамках урядової грантової програми гранти надаються в розмірі не більше 70 % вартості проєкту, але не більше 10 млн грн. Обов'язковою умовою є працевлаштування потрібної кількості працівників. Для садів – від 5 до 10 постійних і 125–425 сезонних робітників залежно від найменування насаджень. Для теплиць – не менше 14 осіб на один гектар.

⁴ Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 : Постанова КМУ від 23.05.2023 № 520. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/520-2023-%D0%BF#Text>

⁵ Про внесення змін до порядків, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 : Постанова КМУ від 27.10.2023 № 1125. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadkiv-zatverdzenykh-postanovoiu-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-21-cherwnia-2022-r-738-i271023-1125>

теплиць – 98,7 млн грн 19 господарствам. З початку дії програми перераховано 541,3 млн грн 129 суб'єктам господарювання. Майже 428,5 млн грн отримали 108 господарств на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства та 112,7 млн грн – 21 підприємство на теплиці⁶.

- *Урегульовано надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню за втрачений урожай внаслідок підризу російськими окупантами греблі Каховської гідроелектростанції*⁷. Допомога надаватиметься фізичним особам з Миколаївської та Херсонської областей, які мають у власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, та/або земельну ділянку для індивідуального садівництва. Розмір допомоги становить 3318 грн за одну сотку земельної ділянки, на якій втрачено врожай овочів. При цьому допомога надається на площу не більше 20 соток у Миколаївській області та не більше 30 соток у Херсонській області.

- *Відновлено передбачені державою додаткові стимули для створення та розвитку СФГ (сімейного фермерського господарства) без створення юридичної особи, які були призупинені.* Так, у 2023 р. передбачено можливість компенсації єдиного соціального внеску сімейним фермерським господарствам у розмірі 1,9 млн грн. За I квартал 2023 р. 170 СФГ уже отримали кошти⁸.

- *Впроваджується державна підтримка аграріїв та організацій водокористувачів, які використовують меліоровані землі*⁹. Державна підтримка спрямована на підвищення ефективності ведення сільського господарства в умовах зміни клімату, стимулювання збільшення експлуатації меліорованих земель, відновлення роботи непрацюючих насосних станцій та відповідне нарощення виробництва сільськогосподарської продукції. Бюджетні дотації надаватимуться товаровиробникам для реконструкції наявних та/або будівництва нових меліоративних систем із використанням зрошення дощуванням або краплинним зрошенням, а також організаціям водокористувачів для відновлення насосних станцій. Кошти надаватимуться товаровиробникам на безповоротній основі в розмірі до 25 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проектної документації, але не більш як:

- 13 250 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням без урахування вартості поливної техніки й обладнання для поливу;

- 25 300 грн на 1 га оброблюваних угідь для зрошення дощуванням з урахуванням вартості поливної техніки та насосного обладнання;

- 24 500 грн на 1 га оброблюваних угідь для краплинного зрошення з урахуванням вартості обладнання для краплинного зрошення та насосного обладнання вітчизняного виробництва.

Організаціям водокористувачів бюджетна дотація надаватиметься для відновлення, реконструкції, модернізації, капітального ремонту насосних станцій, які введені в експлуатацію після відповідних робіт (зокрема, заміна та ремонт насосно-силового обладнання, здійснення заходів з енергоефективності). Дотація надаватиметься на

⁶ Гранти на розвиток садів і теплиць отримали цього року 120 агрогосподарств. URL: <https://minagro.gov.ua/news/granti-na-rozvitok-sadiv-i-teplic-otrimali-cogorich-120-agrogospodarstv>

⁷ Про затвердження Порядку надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підризу Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції за втрачений урожай: Постанова КМУ від 04.08.2023 № 807. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-nadannia-odnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-postrazhdalomu-s807-40823>

⁸ 170 сімейних фермерських господарств отримали компенсацію ЄСВ від держави. URL: <https://minagro.gov.ua/news/170-simejnih-fermerskih-gospodarstv-otrimali-kompensaciju-yesv-vid-derzhavi>

⁹ Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів: Постанова КМУ від 20.10.2023 № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2023-%D0%BF#Text>

безповоротній основі в розмірі до 50 % вартості витрат (без урахування податку на додану вартість), здійснених відповідно до проєктної документації.

До переліку об'єктів критичної інфраструктури додали підприємства, сферою діяльності яких є виробництво ветеринарних препаратів, а також експлуатація елеваторів¹⁰. Виробництво ветеринарних препаратів є важливою галуззю для забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в країні, а безперервна робота елеваторів необхідна для стабільного й рівномірного експорту та стратегічного забезпечення продовольчим запасом потреб країни.

Продовжено регулювання цін на певні види продовольчих товарів для підтримки стабільності продовольчого забезпечення населення¹¹. На період воєнного стану та трьох місяців після його припинення чи скасування встановлено граничний рівень торговельної надбавки в розмірі не більше як 10 % на борошно пшеничне, молоко, яйця, тушки птиці, олію соняшникову, хліб житньо-пшеничний і батон.

Скасовано ліцензування експорту певних видів агропродукції¹², зокрема живої великої рогатої худоби, мороженого м'яса великої рогатої худоби, м'яса курей свійських, м'яса та істівних м'ясних субпродуктів, істівного борошна з м'яса або м'ясних субпродуктів, м'яса великої рогатої худоби, яєць курей свійських, жита, вівса, проса.

Удосконалено механізм збирання та уніфікації даних про зареєстровані в Україні пестициди та агрохімікати. Так, затверджено Порядок ведення Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів¹³, дозволених до використання в Україні. Реєстр скасує застарілий формат Excel-таблиць, які оновлюються в ручному режимі. Україна перейде до сучасного формату цифрових даних, які актуалізуються автоматично на єдиному ресурсі, що посилить контроль і перешкодить надходження недозволених препаратів на територію України, прискорить для імпортерів процедуру ввезення та реєстрації пестицидів і агрохімікатів.

Здійснено низку заходів у сфері регулювання земельних відносин.

- **Звільнено від оподаткування заміновані та окуповані ділянки**¹⁴. Починаючи з 1 січня 2023 р. не нараховується та не сплачується екологічний податок за об'єкти оподаткування, що знаходяться на земельних ділянках, забруднених вибухонебезпечними предметами, або які були визнані потенційно забрудненими вибухонебезпечними предметами. Окрім того, починаючи з 1 січня 2022 р., не нараховують та не сплачують плату за землю (земельний податок та/або орендна плата) власники та користувачі земельних ділянок, які: перебувають у консервації; забруднені вибухонебезпечними предметами; розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) активні бойові дії або тимчасово окупованих рф територіях; непридатні для використання у зв'язку з потенційною загрозою їхнього забруднення вибухонебезпечними предметами.

¹⁰ Про внесення змін до переліку секторів критичної інфраструктури : Постанова КМУ від 09.05.2023 № 455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455-2023-%D0%BF#Text>

¹¹ Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану : Постанова КМУ від 19.06.2023 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#Text>

¹² Про внесення змін у додаток 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1466 : Постанова КМУ від 12.05.2023 № 472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-2023-%D0%BF#Text>

¹³ Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні : Постанова КМУ від 21.07.2023 № 758. Постанова набирає чинності 26.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2023-%D0%BF#Text>

¹⁴ Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно : Закон України від 11.04.2023 № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>

- *Спрощено нотаріальні та реєстраційні дії під час набуття прав на земельні ділянки, а також удосконалено систему управління у сфері земельних відносин*¹⁵. Зокрема передбачено, що перевірка відповідності набувача земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним Земельним кодексом України, не здійснюється під час набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення: для ведення садівництва площею, що не перевищує 0,25 га; для ведення особистого селянського господарства площею до 2 га, розташованого у межах населених пунктів. Також визначено, що площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що належать на праві спільної сумісної власності подружжю, враховується до загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення лише того з подружжя (колишнього подружжя), за ким зареєстровано право власності. Крім того, надано можливість передавати переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення лише на певний строк, а не безстроково, як було дотепер; розширено перелік осіб, яким заборонено набувати у власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення – до нього включено учасників (акціонерів, членів) або кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб, до яких застосовано санкції.

- *Визначено механізм публічного моніторингу земельних відносин та моніторингу ринку земель*¹⁶ у спосіб систематичного збору, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про стан земельних відносин. Зокрема, передбачається створення державної системи моніторингу земельних відносин, яка стане складовою частиною Державного земельного кадастру. Система моніторингу забезпечить доступність інформації про стан та розвиток земельних відносин, прогнозування динаміки змін стану земельних відносин тощо.

Стартувала реформа рибної галузі. Так, схвалено Стратегію розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 р. та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 рр.¹⁷ Реалізація Стратегії сприятиме забезпеченню сталого розвитку галузі рибного господарства України в умовах зміни клімату, збереженню природних запасів водних біоресурсів, зменшенню імпортозалежності галузі, дерегуляції ведення господарської діяльності та цифровізації, створенню умов для інвестиційного розвитку тощо. У Стратегії враховано євроінтеграційні процеси – ідеться про розширення регіональної співпраці в рамках Спільного морського порядку денного для Чорного моря, розвиток співробітництва з іншими міжнародними регіональними рибогосподарськими організаціями.

Також удосконалюється державне регулювання в галузі рибного господарства, збереження, раціонального використання водних біоресурсів та сфері аквакультур¹⁸.

Довідково. Передбачено такі заходи для спрощення доступу до ринку рибного господарства: прозорий механізм аукціонних торгів з продажу прав на укладання договорів на право спеціального використання водних біоресурсів; автоматична пролонгація на один рік договорів оренди, термін дії яких закінчується в період дії воєнного стану і протягом календарного року після його припинення чи скасування, та

¹⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання вчинення нотаріальних та реєстраційних дій при набутті прав на земельні ділянки : Закон України від 02.05.2023 № 3065-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3065-20#Text>

¹⁶ Про публічний моніторинг земельних відносин : Постанова КМУ від 12.05.2023 № 474. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2023-%D0%BF#Text>

¹⁷ Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : Розпорядження КМУ від 02.05.2023 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2023-%D1%80#Text>

¹⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства, збереження та раціонального використання водних біоресурсів та сфері аквакультури : Закон України від 21.03.2023 № 2989-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2989-20#Text>

скасування необхідності отримання погодження Державного агентства водних ресурсів України; упорядкування правовідносин щодо взяття в користування гідротехнічних споруд для цілей аквакультури; введення Єдиної державної електронної системи управління рибною галуззю «Єриба» для забезпечення доступу до інформації про рибну галузь України та її мережі.

З метою створення безпечного середовища для населення та можливості використання сільськогосподарських земель за призначенням, а також відновлення економічного потенціалу аграрного сектора, 20 березня 2023 р. затверджено План заходів із розмінування земель сільськогосподарського призначення, який визначає першочергові завдання для проведення весняно-польових робіт, координації дій органів державної влади, операторів протимінної діяльності, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Передбачається, що першочергово заходи з обстеження та розмінування здійснюватимуться в регіонах, де проблема забруднення територій є найбільш актуальною, а очищення сільгоспугідь – найбільш економічно обґрунтованим. За оцінками, дев'ять областей України (Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська та Черкаська) потребують обстеження. У цих областях потрібно розмінувати близько 470 тис. га земель сільгосппризначення¹⁹.

Відбувається адаптація українського законодавства і нормативно-правової бази до норм і правил ЄС.

У сфері безпеки та якості харчових продуктів, кормів, здоров'я та благополуччя тварин з метою гармонізації вітчизняної законодавчої бази із законодавством ЄС ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва» від 30 червня 2023 р. № 3221-IX²⁰.

Довідково. Законом, серед іншого, передбачено:

- затвердити засади державної реєстрації використання тверджень про зниження ризику захворювань – у відповідності до вимог Регламенту Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 1924/2006 від 20 грудня 2006 р.;
- надавати обов'язкову інформацію про харчові продукти для споживача – у відповідності із Регламентом Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 1169/2011 від 25 жовтня 2011 р.;
- визначити поняття «ремісничий харчовий продукт», «швидкозаморожений харчовий продукт», «новітній харчовий продукт» та встановити особливі вимоги щодо маркування і реалізації таких харчових продуктів;
- запровадити положення міжнародних стандартів ISO/TS 19657:2017 щодо критеріїв натуральних харчових інгредієнтів та ISO 23662:2021 щодо критеріїв для продуктів харчування та харчових інгредієнтів, придатних для вегетаріанців та веганів;
- віднести гібридних свиней до племінних ресурсів у відповідності до вимог Регламенту ЄС 2016/1012 щодо зоотехнічних та генеалогічних умов для розведення, торгівлі та ввезення в ЄС окремих тварин;
- створити Державний реєстр харчових добавок, харчових ароматизаторів та харчових ензимів, Державний реєстр новітніх харчових продуктів та Державний реєстр тверджень про користь для здоров'я;
- визнати кормові добавки, якщо вони зареєстровані в ЄС, без проведення державної

¹⁹ Олексій Резніков: Схвалено План заходів із розмінування сільськогосподарських земель для проведення посівної. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksii-reznikov-skhvaleno-plan-zakhodiv-iz-rozminuvannia-silskohospodarskykh-zemel-dlia-provedennia-posivnoi>

²⁰ Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва: Закон України від 30.06.2023 № 3221-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Text>

реєстрації в Україні.

Спрощено процедури експертизи, реєстрації сортів рослин та обігу насіння і садивного матеріалу згідно із положеннями законодавства ЄС²¹. Зокрема передбачається: електронна подача заявки на сорт; зменшення кількості експертних та реєстраційних процедур, скасування більшості бюрократичних поточних документів; встановлення чітких строків щодо процедур експертизи сортів: до 20 днів – розгляд заявки на сорт; уточнення фахових термінів з урахуванням директив ЄС; встановлення критеріїв для уповноваження органів сертифікації, зокрема щодо наявності власної акредитованої лабораторії; спрощення процедури ввезення на територію України насіння і садивного матеріалу, сортів, відомості щодо яких містить реєстр сортів рослин України тощо. Встановлено, що державна реєстрація сортів, зареєстрованих у державах – членах ЄС або у США, на вимогу заявника здійснюється без проведення кваліфікаційної експертизи.

Для виконання євроінтеграційних зобов'язань України щодо вдосконалення процедури оцінки відповідності насіння і садивного матеріалу при визначенні їх сортових якостей спрощено умови для ведення насінництва й розсадництва та реалізації конкурентної політики під час польового оцінювання як складової процедури сертифікації²². Зокрема: надано можливість агропідприємцям укласти договір про надання послуг із польового оцінювання насінневих посівів або насаджень безпосередньо з незалежним (приватним) аудитором (агрономом-інспектором) без залучення державного органу із сертифікації; встановлено вимоги до аудитора дотримуватися конфіденційності щодо інформації, яку він отримує під час виконання робіт, його незалежності від комерційних та інших інтересів суб'єкта насінництва й розсадництва; встановлено персональну відповідальність аудитора за достовірність відомостей, внесених до виданих актів польового оцінювання та актів бракування насінневих посівів і насаджень багаторічних рослин.

Відповідно до вимог європейського законодавства для забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в країні, на окремій території чи в господарстві актуалізовано перелік хвороб тварин, а також заходи з профілактики, локалізації та, за необхідності, ліквідації хворих тварин, які здійснюються за рахунок державного бюджету²³. Зокрема, передбачається відшкодування з держбюджету фізичним особам вартості птиці, знищеної під час здійснення протиєпізоотичних заходів.

Виплата фізичним особам вартості живих свиней та /або живої птиці, вилучених з епізоотичного вогнища та зони захисту в разі виникнення африканської чуми свиней та /або чуми (високопатогенного грипу) птиці, здійснюється за рішенням Комісії або місцевих державних надзвичайних протиєпізоотичних комісій на підставі заяви та акта вилучення сільськогосподарських тварин з метою їх знищення або забою під час ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб.

У рамках міжнародної допомоги і співпраці реалізується низка проєктів, які підтримують агровиробників та громади під час війни.

Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) у 2023 р. забезпечила

²¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу: Закон України від 16.11.2022 № 2763-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2763-20#Text>

²² Про внесення змін до Порядку проведення сертифікації, видачі та скасування сертифікатів на насіння та /або садивний матеріал: Постанова КМУ від 24.06.2023 № 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2023-%D0%BF#Text>

²³ Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 і від 31 жовтня 2012 р. № 1003, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 19.06.2023 № 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2023-%D0%BF#Text>

агровиробників насінням та добривами для посівної площі близько 370 тис. га. Завдяки такій допомозі українські аграрії виростили понад 110 тис. т насіння соняшника та збільшили врожайність зернових, зібравши додатково 220 тис. т.

У рамках зазначеної програми для весняної посівної 2024 р. 7 тис. українських агровиробників безоплатно отримують мінеральні добрива загальним обсягом 14 тис. т. Отримати допомогу можуть аграрії, які: мають в обробітку від 5 га до 500 га у будь-якій області України (за винятком тимчасово окупованих територій); вирощують зернові або олійні культури; зареєстровані як юридичні особи або фізичні особи-підприємці, зокрема сімейні фермерські господарства; відповідають іншим умовам програми.

По 1 т добрива отримують заявники, які обробляють від 5 га до 20 га землі (власна та орендована). Аграрії, які обробляють від 20 га до 500 га – по 2 т добрив. *Пріоритетність в отриманні добрив матимуть господарства, власницями або заявниками яких є жінки* (згідно з інформацією в системі ДАР – Державному аграрному реєстрі). Видача добрив планується на листопад – грудень 2023 р. Заявку можна було подати з 1 по 14 листопада через Державний аграрний реєстр, проте, станом на 1 листопада 2023 р., реєстрацію закінчено, оскільки вже набрано необхідну кількість заявників²⁴.

Через Державний аграрний реєстр надається допомога від Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у межах двох програм.

- Програма підтримки з фінансуванням від Європейського Союзу, спрямована на надання інвестиційної грантової допомоги мікро- та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам та асоціаціям виробників географічних зазначень (ГЗ). У програмі могли взяти участь сільськогосподарські виробники з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та частково Чернівецької областей. Розмір грантової підтримки – від 1 тис. дол. США до 25 тис. дол. США.

- Програма з надання насіння ярих культур (пшениця, ячмінь, горох) для підтримки малих фермерів у прифронтових областях, а саме: у Сумській, Чернігівській, Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській та Одеській областях. У програмі можуть взяти участь юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які мають зареєстровані сільськогосподарські угіддя площею від 10 га до 500 га. Обсяг наданої допомоги – 2 т насіння ярих культур на господарство на вибір, залежно від регіону.

Ще один важливий напрям діяльності ФАО – підтримка селянських домогосподарств у районах, що постраждали під час бойових дій. Навесні 2023 р. члени селянських домогосподарств на території кількох громад Харківщини отримали від ФАО насіннєву картоплю та насіння овочів з борщового набору. Загалом такою допомогою було охоплено 5 тис. родин, кожна з яких безкоштовно отримала по 50 кг картоплі та набори високоякісного насіння капусти, редьки, баклажанів, цибулі, буряка, помідорів тощо. Така допомога надавалася завдяки фінансовій підтримці Гуманітарного фонду для України, урядів Німеччини, Франції, Японії, а також Європейського Союзу. Також допомогу отримали і члени селянських домогосподарств, які вирощують птицю або свиней для власних потреб. Крім того, навесні 2023 р., за сприяння ФАО, понад 9 тис. родин у 13 громадах Харківської області, що постраждали від війни, отримали набори кормів для відгодівлі птиці й тварин. Зокрема, власникам селянських домогосподарств роздали понад 8 тис. наборів для відгодівлі курей та 2631 комплект для відгодівлі свиней. Також мешканці Дергачівської й Печенізької громад отримали 1100 курчат і, відповідно, стільки ж наборів спеціального корму для їх вигодовування²⁵.

²⁴ Програма USAID АГРО надасть мінеральні добрива для 7000 українських агровиробників на весняну посівну 2024. URL: <https://minagro.gov.ua/news/programa-usaid-agro-nadast-mineralni-dobriwa-dlya-7000-ukrayinskih-agrovirobnikiv-na-vesnyanu-posivnu-2024>

²⁵ Козоріз Віктор. Вудки замість риби. ФАО розширює програму гуманітарної допомоги сільському населенню Харківщини. *Урядовий кур'єр*. 2023. 27 лист. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vudki-zamist-ribi/>

Міжнародна гуманітарна організація Mercy Corps пропонує дві програми грантів – агропідприємствам, які релокували свій бізнес, а також фермерським підприємствам для подолання наслідків війни в Київській, Полтавській, Сумській та Чернігівській областях. Фінансова підтримка надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC). Допомога (середній обсяг – 40 тис. дол. США) малим та середнім фермерським підприємствам надається у спосіб співінвестування в перероблення, виробництва з доданою вартістю, зберігання, надання різних сільськогосподарських послуг тощо.

Також агропідприємства можуть скористатися Програмою фінансової допомоги для релокованого (або такого, що знаходиться в процесі релокації) через війну малого та середнього бізнесу. Програма доступна в Київській, Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях для збереження та створення робочих місць для ВПО та населення, яке постраждало внаслідок бойових дій. Фінансова допомога (середній обсяг – 20 тис. дол. США) надається на придбання основних засобів. Умовою участі в зазначених програмах є інвестиція власних коштів до 50 % від суми фінансової допомоги²⁶.

З метою підвищення стійкості та ефективності фермерського бізнесу відкрився Центр розвитку фермерства «Врожай Перемоги», який працюватиме у 8 областях України (Івано-Франківській, Вінницькій, Тернопільській, Львівській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та Черкаській). Центр запрацював у межах проекту міжнародної співпраці ReACT4UA («Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі») за фінансування уряду Німеччини. Проект реалізується ГО «Буковинська агенція регіонального розвитку» у партнерстві з Всеукраїнською громадською організацією «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» та Громадською спілкою «Агенція місцевого економічного розвитку Яворівщини». Центр надає безкоштовні послуги, орієнтовані на потреби фермерів, інформує про інновації у рослинництві та допомагає посилювати спроможність фермерів адаптуватися до змін в агросекторі та нових потреб, змінювати свої бізнес-моделі, диверсифікувати виробництва та залучати фінансові ресурси для розвитку бізнесу²⁷.

Ужиті заходи зменшать негативні наслідки війни для агросектора, створять умови для збереження та відновлення його виробничого потенціалу. Подальша державна аграрна політика має спрямовуватися на підвищення стійкості аграрного сектора в умовах повномасштабної війни та повоєнного відновлення.

Ключові напрями в умовах повномасштабної війни мають орієнтуватися на збереження ефективності ланцюга «виробництво – переробка – зберігання – постачання населенню продуктів харчування». Вкрай важливими є нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, пошук та створення нових (зокрема тимчасових) об'єктів для зберігання та первинної переробки продукції, залучення всіх можливостей державного та приватного секторів для постачання продуктів харчування в місця їх збуту.

В умовах повоєнного відновлення варто забезпечити диверсифікацію розвитку аграрного виробництва на основі підвищення капіталізації та інвестиційної привабливості агропідприємств, формування ринкових інститутів, що передбачатиме підвищення ефективності використовуваних у сільському господарстві ресурсів, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвиток багатокладності, нарощування експорту товарів з більшою доданою вартістю.

²⁶ Mercy Corps UERP. Програма підтримки економічної стійкості України (UERP). URL: <https://uerp.mercycorps.org/>

²⁷ У 8 областях України запрацював консультативний Центр розвитку фермерства. URL: <https://www.prostir.ua/?news=u-8-oblastyah-ukrajiny-zapratsyuvav-konsultatsijnyj-tsentri-rozvytku-fermerstva>